

JOSIP JERNEJ

TALIJANSKA LIRIKA OD POSTANKA
DO TASSA

*Izabrao, preveo i priredio Frano Čale,
Matica hrvatska, Split 1968, 179 str.*

Ovom zbirkom pjesničkih prijevoda naša je prijevodna književnost s talijanskog jezika obogaćena djelom koje će u svojoj vrsti jamačno ostati zadugo nepremašeno. Otkad je god. 1939. zaslugom redaktora ondašnje »Zabavne biblioteke« dra Nikole Andrića, a pod uredništvom O. Delorka i A. Nizetea tiskana u Zagrebu, u spomenutoj zbirci, antologija *Talijanska lirika* s predgovorom P. Mixa i prijevodima istaknutih hrvatskih prevodilaca, objavljen je doduše kod nas veći broj dobrih prijevoda s istoga područja, ali ovako bogatog antologijskog izbora talijanske lirike, kao djela jednog jedinog prevodioca, nismo dosada imali.

Usporedba između ovih dviju antologija nameće se sama po sebi. Dok Delorko-Nizeteina antologija sadrži prijevode osamnaestorice različitih prevodilaca – među njima Nazora, Kombola pa i samih urednika antologije – i dok je u tim prijevodima zastupljeno 37 talijanskih pjesnika od XIII do XX vijeka, Čalina antologija, makar zasada segla samo do XVI stoljeća, pruža za to razdoblje od četiri vijeka izbor od 38 pjesnika (prema 14 za isti period u prvo spomenutoj antologiji). Čalin je izbor prema tome mnogo bogatiji po broju izabраниh autora premda su neki od njih zastupani manjim brojem pjesama. Naš se naime prevodilac konsekventno ograničio na lirske tvorevine izostavivši, npr. kod Dantea, odlomke iz Divine Komedije.

Teško bi bilo tačno utvrditi koliko je od lirskih pjesama u Čalinoj antologiji po prvi put prevedeno na naš jezik. Taj kriterij nije bio odlučan za ovog prevodioca jer je njegov izbor samostalan i originalan. Prijevodi nisu, dakako, nastali najedanput: veći dio njihov objavljen je već ranije u književnim časopisima, no nećemo pogriješiti ako ustvrdimo da je Čale prvi prevodilac najvećeg broja tih lirika kod nas.

Već na prvim stranicama jasno izbija Čalino nastojanje da se što više približi izvorniku te ostvari tri bitne vrednote svakog dobrog pjesničkog prijevoda: filološku vjernost, poetski zamah i adekvatne metričko-

-ritmičke sheme. Prepjev prvih 14 strofa čuvenog kontrasta *Rosa fresca aulentissima* pruža nam izvrstan primjer. Evo početnih stihova toga spjeva:

Ružo svježā premirisna, cvijet ti pred ljeto cvate,
sve te žene priželjkuju, djevojke i udate;
ovu žudnju utaži mi, moja je molba na te.
Zbog tebe nemam dan i noć pokoja,
jer samo na te mislim, gospo moja.

*Rosa fresca aulentissima c'appar' inver la state,
le donne ti disiano, pulzelle e maritate:
traemi d'este focora, se t'este a bolontate.
Per te non ajo abento notte e dia,
penzando pur di voi, madonna mia.*

Svježina originala i izvorna živahnost dijaloga sačuvane su kroz cijeli prijevod a često je postignuta čak i artikulatorna izohronost, kao npr. u prvome stihu. Kad prevodilac dolazi do ovakvih rezultata, onda nema mjesta tvrdnji Cervantesa da prijevod (govoreći općenito) »sličī na stražnju stranu goblena«, nego je to novi goblen, umjetnički satkan drugim nitima, po uzoru na original.

Osvrnimo se na delikatno tkivo Petrarkine kancone *Chiare, fresche, dolci acque* . . . I ovdje je uspjelo Čali da nam dočara izvornu atmosferu te pjesme. Evo nekoliko stihova iz čuvene četvrte stanze te kancone u kojoj pjesnik iskrenim lirskim zanosom evocira jedan davno prošli proljetni dan što ga je proveo u Vauclusi u Laurinu društvu. Sjedila je ona na obali rječice ispod rascvjetalog stabla s kojeg je, uz lagan lahor, »lila . . . kiša cvjetova ponad krila njenā«:

Cvijet joj čas kod ramena,
čas joj uvojke ovi,
videć ih regbi zato:
sam su biser i zlato:
čas je na zemlji, čas po valu plovi,
čas ljupko zrakom pada
kružec, ko da veli: – Tu Amor vlada.

*Qual fior cadea sul lembo,
qual su le trecce bionde,
ch'oro forbito e perle
eran quel dì a vederle;
qual si posava in terra, e qual su l'onde,
qual con un vago errore
girando pareā dir: Qui regna Amore.*

Oštrom oku kritičara neće izbjeći po koji slobodan prijevod ili dodatak uvjetovan rimom (*sul lembo* – kod ramena; regbi *zato*), no važno je što je u ovom čudesnom obnavljanju jedne drage uspomene sačuvan poetski ugođaj zbog kojeg se ovi stihovi mogu natjecati s najvišim dometima svjetske poezije.

Kao primjer veoma uspjelog ritmičkog rješenja možemo navesti prijevod prve tercine iz soneta satiričkog pjesnika Rustico di Filippo (str. 37):

I još kad pjeva gavranu je sličan,
pamet mu je ko u prave živine,
a čovjeku je nalik po odijelu.

*Ancor rimembra cordo nel cantare,
ed è diritta bestia nel savere,
ed uomo è somigliato al vestimento.*

Tu je u prijevodu akcenatska shema provedena po najstrožim metričkim zahtjevima jedanaesterca, upotrebom raznih varijanata: 4 – 6 – 10; (1) – 7 – 10; (2) – 6 – 10. Kao što rekosmo, to je samo jedan primjer, jer takva uspjela rješenja čine pravilo u Čalinoj antologiji.

Mogli bismo nastaviti s navođenjem naročito uspjelih stihova i strofa, ali to ovdje nije moguće.

A sada nekoliko primjedbi na neke stihove koji bi se po našem sudu mogli dotjerati.

Na str. 22, u sonetu pjesnikinje Compiuta Donzella, čitamo stih koji nas ritmički ne zadovoljava:

Kada priroda procavti i lista

Predlažemo ovu promjenu, s malim umetkom:

Kad priroda procavti sva i lista.

Time dobivamo pravilno građen jedanaesterac po akcenatskoj shemi 6 – 10.

Slično i u stihu na str. 144:

– Drzniče, kamo ideš? Slijeći!

(gdje bismo ispred »slijeći« dodali »smjesta«).

Ne slažemo se s upotrebom pučkog naziva »cure« u »Baladi o ružama« Angela Poliziana:

Nadoh se, cure, jednog lijepog maja
izjutra usred zelenog gaja.

Zašto ne »djeve«?, kao pjesnički hipokoristik od »djevojke«. Inače i u prijevodu ove balade valja istaknuti živahnu ležernost teksta i sretna ritmička rješenja.

U sonetu Guida Cavalcantija na str. 26, u petom stihu koji glasi:

Na ovome svijetu u vašoj je sjeni

valjat će kod čitanja primijeniti sinalefu, tj. spajanje dvaju susjednih vokala u skupini »svijetu u«, a dvosložni refleks jata u riječi »svijetu« čitati kao jednosložan. Jedino tako možemo stih od 13 slogova smanjiti na 11, makar akcenatska shema ni tada ne odgovarala strogim kriterijima.

Rečeno je da se u nemogućnosti savršena prijevoda kriju bezbrojne mogućnosti za dobra prevodioca. To nas dovodi do neriješenog pitanja metričkih figura u našoj versifikaciji čime se u nas bavio osobito Vla-

dimir Nazor. Svoje smo stanovište o metričkim figurama formulirali pred desetak godina u *Zborniku II Instituta za historiju nauke* (Zadar 1958) a dopunili bismo ga sada primjedbom koja se odnosi na dvosložni refleks jata, tj. na skupinu – ije – koja se u našoj versifikaciji često steže u jedan slog bez grafičke oznake. Ti slučajevi stezanja (kod čitanja) premašuju u Čalinim prijevodima one slučaje kad se skupina -ije- čita dvosložno. No to ne mora vrijediti za svakog prevodioca. Kako bilo da bilo, smatramo da bi se u našoj versifikaciji mogla uvesti dije-reza za oznaku dvosložnog čitanja dvosložnog refleksa jata. Skupina bez dije-reze čitala bi se jednosložno. Evo nekoliko primjera iz Čaline *Talijanske lirike* za jednosložno čitanje skupine -ije-:

Po sniježnome joj licu grimiz panu (str. 24)

i uzalud mu lijepost i vrlina (str. 56)

da bijelog cvijeća slika (str. 60)

možda još dode vrijeme

da se toj staroj stazi

povrati zvijerka lijepoga, krotka, sretna. (str. 70)

Promijenio sam tok životu cijelu (str. 76)

a tako i u nekim stihovima koje smo već naveli u analizi pojedinih prijevoda.

Kako je rečeno, primjeri dvosložnog čitanja skupine -ije- rjeđi su:

a čovjek je riječima nagovori i svlada (str. 10)

kada zemlju uz stijenje (str. 70)

Odgovaram: – Strah nek te ne priječi (str. 144)

Naš bi prikaz bio nepotpun kad se ne bismo osvrnuli i na sintetičan pogovor ove antologije kao i na veoma uspjele uvodne komentare pojedinim pjesnicima; jer Čale nije samo *izabrao* i *preveo* te lirske pjesme, on je i *priređio* čitavu zbirku; a to znači da je za svakog pjesnika antologiji dao kratak uvodni prikaz i time olakotio orijentaciju i manje upućenom čitaocu. Tu nalazimo koncizne i odmjerene sudove i bio-bibliografske podatke o pojedinim predstavnicima te literarne vrste, a među njima i manje poznata imena kao što su Antonio da Ferrara ili Isabella di Mora. Sažeti pak pogovor sadrži prikaz glavnog toka talijanske lirike s osvrtom na opće društvene i kulturne prilike Italije u odnosnom razdoblju od četiri stoljeća. Zajedno s uvodnim medaljonima taj pogovor čini kratku ali veoma informativnu povijest talijanske lirike od prvih početaka do XVI stoljeća, pisanu s ukusom i sa poznavanjem predmeta.

Završit ćemo citatom iz »Triumfa Bakha i Arijadne« Lorenca De' Medici. Za taj bi se prijevod moglo reći da je vrhunac Čalina prevodi-lačkog umijeća:

Kol'ko mlados lijepa li je
koja bježi svejednako!
Nek je vedro biće svako:
sutra ništa stalno nije.

*Quant'è bella giovinezza,
che si fugge tuttavia!
Chi vuol esser lieto, sia:
di doman non c'è certezza.*

Vedrina i patos talijanskog izvornika, ljupkost i lakoća ovih osmeraca nanovo oživljuju u drugom ruhu, nalik na novu instrumentaciju iste muzičke teme.

Svojim kvalitetnim prijevodima Frano Čale dao nam je ponovo dokaz o neograničenim izražajnim mogućnostima što ih naš jezik pruža onome koji ga umije vješto i znalački oblikovati. Činjenica da je Čale jedan od takvih profinjenih poznavalaca hrvatskog, a uz to i odličan znalac talijanskog jezika i književnosti, obvezuje ga u neku ruku da nas što prije obdari i drugim prijevodima.

